

І.К. Завальнюк. [І.К. Вітюк]. "Есхатологічні інтерпретації екологічних поглядів доктрини АСД" / Ірина Вітюк // Sententiae. Наукові праці Спільки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). Спецвипуск № 1-2007. Випадковість в сучасному світі: діалог науки, релігій, культур. – С. 268-276.

І. К. Завальнюк,

аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Есхатологічні інтерпретації екологічних поглядів доктрини АСД

У статті подано класифікацію тенденцій розвитку сучасних екологічних проблем, проаналізовано есхатологічне вчення АСД як один із можливих сценаріїв виходу із сучасної екологічної ситуації. Еволюція біблійної есхатології розглядається в межах доктрини АСД. Підкреслено роль цінностей есхатологічно-екологічного вчення АСД у контексті загальнолюдських цінностей.

Так як вже більше як півстоліття особливо гостро стоїть екологічна проблема, яка стала полем дослідження для науковців, темою виступів політичних діячів різного рівня і представляє інтерес для широкого загалу всіх верств населення нашої планети, аналіз наукової літератури в цій царині свідчить, що можна виокремити три основні тенденції:

1) недостатньо обґрунтовані оптимістичні погляди на місце екологічних проблем в житті людства (екологічні проблеми були завжди, але нічого особливо небезпечного вони не завдали людству, переживемо і нинішні);

2) відкрито песимістична тенденція, адепти якої бачать майбутнє в темних барвах без жодних позитивних перспектив для людства;

3) поміркована тенденція, прихильники якої, не применшуючи небезпеки екологічного колапсу, вважають, що є ряд механізмів які можуть його не тільки зменшити, але й нейтралізувати.

В протестантській літературі є різні погляди на екологію, але якщо говорити про адвентизм сьомого дня (АСД), то тут погляди поділилися. Одні теологи схиляються до другої тенденції, інші до другої й третьої. Але адепти і першої, і другої тенденції в основу своїх розмірковувань поклали принцип есхатології.

Есхатологія як вчення про кінцеву долю землі і людства є доктринальною відзнакою Церкви АСД, про що свідчить вже сама назва, яка походить від *adventus* – з лат. пришествя. Віра в близьке друге пришествя Ісуса Христа разом із дотриманням суботи є провідними принципами віровчення адвентистів сьомого дня. [2, с. 3].

Відштовхуючись від такої світоглядної позиції, згідно з якою мета існування цього світу – повернення до досконалого світопорядку, порушеного гріхом, а це можливо лише після другого пришествя, коли вражена гріхом земля буде очищена вогнем (знищена) і оновлена, адвентисти розглядають всю історію землі і людства як рух від однієї есхатологічної події (потоп, або есхатологія Старого Заповіту) до іншої (друге пришествя, або есхатологія Нового Заповіту). Між цими двома подіями – лише підготовка до наступного "кінця".

В конфесійній теологічній літературі, за відсутності єдиного есхатологічного сюжету, окремо говориться про "есхатологію Старого Заповіту і раннього іудаїзму", "есхатологію в епоху патріархів", "есхатологію міжзаповітного періоду", "есхатологію апостола Павла" тощо. Можна простежити еволюцію адвентистського розуміння самого поняття "есхатологія". [3; 1, с. 40]

Так, наприклад, *Есхатологія Ноя* відображає Біблійне тлумачення ідеї кінця світу: фізичне знищення і відновлення всього живого на планеті. На це,

згідно з Біблією, були вагомі причини: занепад людства, що торкнувся моральної, фізичної й духовної сфери життя. Хоч і можна провести паралель цих процесів із сучасністю, однак, як застерігає всесвітньо відомий фахівець в області есхатології доктор філософії університету Андрюса (Мічиган, США) Джон Паулін, такий стан речей був характерним для багатьох поколінь та епох. [3, с. 51]. Серед учених існує думка, що подібна катастрофа може спіткати людство і сьогодні через несприятливу екологічну ситуацію, зокрема парниковий ефект. [1, с. 24].

Есхатологія Авраама носить метафоричний характер: духовний занепад і подальше духовне піднесення народу. Покарання людство отримує, як і Адам з Євою, за непослух, в даному випадку Божому повелінню розселитися по всій землі. В результаті були змішані мови і люди все-таки розійшлися в різні сторони й населили значну територію. Згідно з теологічними поглядами АСД, це мало послужити моральним уроком: по-перше, будь-який непослух Богу – гріх, що невідворотно веде до покарання; по-друге, плани Бога щодо людства так чи інакше збудуться, і людина не здатна цьому зашкодити. Концепція людини – не лише творіння Божого, а й засобу реалізації Його планів. Втративши первозданну досконалість, людина не здатна зрозуміти й адекватно оцінити наміри Бога, за що несе покарання, але, залишаючись найвищим і найдовершенішим творінням, заслуговує на винагороду, яку може отримати, якщо зробить правильні висновки. Таку винагороду отримав праведник Аврам (пізніше Авраам): він мав успадкувати землю, Авраам і народ, що піде від нього. Ця обіцянка має ще й екологічний аспект: через Авраама та народ, що піде від нього, буде відроджуватися земля, яка була проклята через Адама. Саме потрійне благословення Авраама в адвентистській теології має на меті зняття потрійного прокляття Адама: земля знову почне плодоносити, народження стане благословенням, а вигнання з раю компенсується обітованою багатою землею Ханаанською,

яка, за умови вірності Богу нащадків Авраама, мала стати відновленим райським садом. [3, с. 55-62].

Отже, відповідно до цих поглядів, для землі, а значить і для її екологічної системи, існувала перспектива повернення до первинного стану – райського саду. Однак сучасний кризовий стан довкілля переконливо свідчить про спробу людини перешкодити, якщо висловлюватися мовою АСД, і цим планам Бога.

Есхатологія Мойсея, або есхатологія Повторення Закону, – це есхатологія вибору, яка розвивається поступово в історичному процесі відповідно до вибору ізраїльського народу. Повна покора Богу, і як результат – отримання винагороди – *поступове* перетворення землі на рай, або ж легковажне ставлення до Його настанов і *поступовий* занепад, що веде до загибелі. Як зазначає Джон Паулін, це есхатологія "навиворіт", "поступова і умовна есхатологія", оскільки вона не настає над народом миттєвим покаранням, як у випадку з потопом, а розвивається *поступово* і *за певних умов*. Прокляття, обіцяні Богом у разі вибору не на користь праведного життя, перегукуються з тими, що були висловлені Адаму: земля не буде плодоносити, діти стануть хворіти, люди потерпатимуть від ворогів. [3, с. 62-64].

Як зазначають вчені Крисаченко В. С. та Водоп'янов П. А., у П'ятикнижжі, незважаючи на запевнення, що не буде після потопу знищення світу, чітко проступає *можливість* "дня гніву Господнього" [1, с. 43].

Есхатологія пророків Старого Заповіту поширюється в рамках відомої на той час історії та географії. Слід зазначити історичний контекст цих подій. Ізраїльський народ в часи старозаповітніх пророків переживав вигнання зі своєї землі й повернення до Палестини. Пророки говорять про подальшу долю ізраїльського народу у світі, який, згідно з Біблією, має перенести ряд перетворень. По-перше, буде перетворено *людське суспільство*: ізраїльський народ отримає землю обітовану і стане "Божим свідком для інших народів";

по-друге, *людську природу*: людина отримає "нове серце" і "новий дух"; по-третє, *фізичний світ*: не буде ні голоду, ні насильства. [3, с. 68].

Можна прослідкувати чітке протиставлення "Божого (ізраїльського) народу" і решти людства. Хоч ізраїльський народ, відповідно до Біблії, весь час відступав від Бога, не дотримувався його настанов, все ж саме він мусить бути свідком есхатологічної звістки для інших народів, врятувати і людство загалом, і довкілля (фізичний світ), долі яких взаємозалежні та взаємообумовлені: гине людина (фізично, морально, духовно) – деградує природа, відроджується людина (духовно, морально) – їй в нагороду, згідно з Біблією, покращується екологічна ситуація. Коли, на думку Д. Пауліна, збудеться пророцтво, відбудеться *оновлення світу* (ще не йдеться про знищення) – відродиться також екосистема землі: "вся земля отримає благословення". [3, с. 75].

Особливу увагу слід звернути на книгу пророка *Ісайї*, яка містить опис есхатологічної картини не лише по відношенню до ізраїльського (обраного Богом) народу, але й інших народів, всієї землі. [1, с. 44].

Екологічно обумовленими виступають есхатологічні пророцтва в книзі *Єремії*, оскільки грішники "осквернили" й "образили" землю, і саме за це їх має судити Бог. [1, с. 45].

З кожною наступною пророцькою книгою Старого Заповіту ідея кінця світу і людства стає більш грізною. Книга *Іезекіля* перекликається сюжетними лініями та образами з *Апокаліпсисом Іоанна Богослова*, а книга *Даніїла* знаменує перехід есхатологічних поглядів від пророцтв (передбачення майбутнього на основі отриманих знань про себе і світ, отриманого одкровення) до апокаліптики (ідея докорінної зміни світу). Апокаліптика підіймалась до всезагального, універсального, порівняно з пророцтвами. [1, с. 47-48].

Починаючи з *міжзаповітної есхатології, або есхатології апокаліптиків*, відбувається розширення семантичного поля поняття в бік

глибокої песимізації разом з розширенням масштабу – до всесвітнього знищення. Провідною стає ідея не перетворення старого на нове, а тотальне знищення старого, тимчасового (історії) і повна відсутність його зв'язків з новоствореним (вічністю). В цьому відношенні поняття *історія* і *вічність* протиставляються. На відміну від поступовості есхатології Старого Заповіту, простежується ідея перервності при переході від історії до вічності. Так само як при потопі минув деякий час, перш ніж води почали спадати, так і після завершення земного віку і до настання віку майбутнього має пройти певний час (сім днів), щоб все колишнє, тимчасове, гріховне остаточно зникло. [3, с. 85-92].

Якщо для людей (праведних) і залишається надія на спасіння (у вічності), земля має зникнути, оскільки деградаційні процеси в її екосистемі набули рис незворотності й будь-яке перетворення не має сенсу. Есхатологія Старого Заповіту в її розвитку поступово підвела до думки, що досконалий світ (з точки зору Біблії саме таким його створив Бог), який включав три елементи (людина, природа, Бог) і тісні взаємозв'язки між ними, відновити, перетворити, повернути до первісного стану дійсність неможливо. Подолати протиріччя цього світу можна лише знищивши його і створивши новий. Тому хоча твори апокаліптиків не увійшли до Біблії, в них, вважають теоретики АСД, були виражені зачатки тих ідей, які знайдуть пізніше розвиток в есхатології Нового Заповіту. [3, с. 92-94].

Наріжним каменем *есхатології Нового Заповіту* є Боголюдина Ісус Христос, Який поклав початок новому вікові (епоха від народження Ісуса Христа) і покладе йому кінець. Він виконає всі есхатологічні сподівання ізраїльського народу, всі обітниці, дані йому протягом земної історії. Слід відмітити, що семантичне поле поняття "ізраїльський народ" розширилося і під цим терміном розуміють усіх, хто прийняв Ісуса Христа як свого Спасителя. Новозавітній ізраїльський народ, згідно з есхатологічними поглядами християн, зокрема адвентистів сьомого дня, має змогу вже в

цьому світі відчути себе як у вічності. Для цього потрібно тільки прийняти Ісуса Христа, прийти до Нього. Це, з точки зору теології АСД, набагато кращий шлях есхатологічного очікування, ніж спроби вичислити точну чи приблизну дату другого пришествя. [3, с. 97-110].

Представники теології адвентизму, зокрема Джон Паулін, аналізуючи есхатологію Нового Заповіту, закликають не панікувати, спостерігаючи за навколишнім світом, оскільки процеси, що відбуваються сьогодні, в тому числі й екологічні кризи, природні катаклізми, загроза ядерної війни тощо – звичайні речі в падшому гріховному світі. [3, с. 129].

В *есхатології апостола Павла* (яка разом з Об'явленням Іоанна Богослова і становить есхатологію Нового Заповіту) виділяються три основні моменти перед пришествям: проповідь Євангелії по всій землі, що проходить паралельно із стримуванням сатани; період великого обману сатаною світу; відкрите протистояння Христа і сатани. [3, с. 127-137].

Перед другим пришествям постраждає разом з людиною природа, яку Бог, відповідно до Біблейських пророцтв, не просто знищить, а разом з тим використає для покарання людства, виливши на землю "сім чаш гніву" (Об'явлення, 16). Спершу буде покарана людина безпосередньо – "гнійними ранами". Друга чаша гніву буде спрямована проти екології моря. Після того, як вона буде вилита в море, його води стануть непридатними для життя і все живе в них загине. Третя чаша гніву зробить неможливим споживання питної води, яка перетвориться на кров. [5, с. 236-237].

Після того, як води стануть мертвими в прямому й метафоричному значенні, настане черга покарання людства і планети сонцем, яке стало "палити вогнем". За теологією АСД, це відбудеться в покарання за обрання людством невірною дня поклоніння Богу: дня сонця – неділі, замість вказаного Богом – суботи. [5, с. 238].

Четверта язва має фатальне екологічне значення: вона установить непроглядну темряву на всій землі, що згубно буде не так для людини, як для

живої природи. В позбавлених сонячного світла рослин, які дивом виживуть до того часу, не відбуватиметься процес утворення хлорофілу, отже, вони остаточно зникнуть, як і ті тварини, що йдуть за ними в ланцюгах живлення. [5, с. 238].

Остаточне знищення живої природи не покладе кінця стражданню несправедного людства. П'ята чаша гніву випустить на волю "бісівських духів", які підбурюватимуть людей до участі в останній для людства і землі армагедонській битві. На цьому етапі "передбачення" адептів адвентизму перекликаються з теологією свідків Єгови. В цій битві, стверджують і перші, і другі, приймуть абсолютно всі люди, які ще залишаться на землі. [5, с. 238].

Шоста язва призведе до пересихання річки Євфрат. Ріка Євфрат має, якщо розглядати її в контексті есхатології АСД, кілька значень. По-перше, водойма, яка дає питну воду, а значить і силу народу, що живе на її берегах. В даному випадку – військові, адже вся земля готуватиметься до війни. По-друге, символічне значення: символ державної, політичної та світської влади останнього часу. По-третє, таким чином звільниться дорога війську Божому, яке прийде від сходу сонця. [3, с. 189].

Остання, сьома чаша гніву Божого, остаточно знищить землю великими природними катаклізмами: землетрусом, якого ще не знала земля, блискавками, градом. [5, с. 239]. Зникнуть міста, гори, острови. Земля перестане бути не лише місцем проживання людини, а перетвориться на "безодню", в якій на тисячу років буде ув'язнений сатана зі своїми падшими ангелами. Слово "безодня" вже використовувалося в Біблії для позначення землі в період творення: "А земля була пуста та порожня, і темрява була над безоднею" (Бут. 1:2) [4, с. 618].

Це покарання несе крім основного ще й символічне навантаження: сатана як прародитель гріха перед власним знищенням мусить побачити й відчути результат своєї діяльності, в даному випадку – спустошену землю, яка була створена прекрасним райським садом і перетвориться в озеро

огненне в кінці тисячолітнього царства. В ньому загинуть сатана і грішники, а також гріх, який став засобом повільного знищення землі.

Так само, як була створена земля райським садом, буде вона, згідно з поглядами АСД, відтворена такою ж досконалою для тих, кому протягом історії (в Біблійному розумінні цього поняття) вона була обітована у спадок. [5, с. 273].

В кінці історії, про що йде мова в *Об'явленні Іоанна Богослова*, говориться про індивідуальну есхатологію: мертвих засуджено, святих нагороджено, тих, хто нищив землю – знищено. [3, с. 127-146]. Слід зауважити, що ідея покарання людства за нераціональну екологічну діяльність простежується не лише в християнстві та інших світових релігіях, але й сучасному природознавстві. [1, с. 5].

Індивідуальна есхатологія в адвентизмі ґрунтується на ідеї, що остаточна доля кожної людини (ввійде людина в вічність чи ні), також визначатиметься під час другого пришестя і залежить від індивідуального вибору кожної окремої людини, зробленого нею в земному житті. Для будь-якого історичного часу своя есхатологічна звістка, свої умови договору між Богом і людьми, від дотримання чи недотримання яких людина або гине, або одержує спасіння.

Отже, есхатологія АСД – це ще й етичне вчення, оскільки його призначення не "налякати" кінцем світу, а спонукати людей дотримуватися Закону Божого та інших настанов, викладених у Біблії (наприклад, не вживати нечистої їжі), щоб отримати вічне життя. І для праведної людини есхатологічний настрій має характер очікування не кінця світу, а повернення Ісуса Христа і початку якісно нового життя. [2, с. 98].

Як видно з усього вищезазначеного, тотального знищення земля зазнала лише раз – від Потопу. Теоретики адвентизму детально аналізують причини цієї події (порушення відносин з Богом, проповідь про кінець світу, суд і результат – потоп), порівнюють ті давні часи із сучасними умовами.

Слід відзначити, що після потопу було відновлено екологічну систему землі, а також заповіт між людиною і Богом [3, с. 54].

Якщо розглядати всю історію людства з позицій теології, то можна виділити яскраво виражений паралелізм даних процесів, в тому числі й есхатологічний кут їх висвітлення, у кожную епоху, описану в Біблії.

З точки зору етики й моралі, можна провести паралель між Божими "прокляттями", даними людям в різні історичні епохи, та сучасністю, щоб замислитися над вибором, який ми робимо і з результатами якого мусимо жити:

- *земля перестає плодоносити*: великі території колись родючих земель виснажені нераціональними методами господарювання або ж використовуються не за призначенням, розширюються пустелі, голод є реальністю для величезної кількості населення землі;
- *діти хворіють*: щороку з'являються нові й нові хвороби чи нові штами вже існуючих хвороб, від чого потерпають насамперед найбільш незахищені – діти;
- *людство потерпає від ворогів*: локальні міжнаціональні конфлікти; збройні сутички; терористичні акти стали ледь не буденною справою; загроза біологічної чи ядерної війни вже давно вийшла за рамки фантастичного припущення.

Те, що в кінці історії, згідно з Біблією, акцентується увага на "тих, хто нищив землю", доводить важливість екологічного фактору не лише для людини, а для Бога, так само як і важкість злочинів проти природи, які також є гріхом і ведуть до загибелі.

Сьогодні протестантські есхатологічні настрої в багатьох країнах світу в залежності від конфесіональних вчень посилюються через політичну, економічну, екологічну нестабільність. Людство шукає причини і намагається спрогнозувати наслідки сучасних тенденцій розвитку. Світським

варіантом есхатологічних прогнозів може виступати, наприклад, загроза термоядерної війни, ймовірність якої в сучасному світі є реальністю, або повільним наближенням до екологічної катастрофи, ймовірність якої на сьогодні вважається майже аксіоматичною. Сучасний світ, на думку деяких вчених (Водоп'янов П. А., Крисаченко В. С.) – "світ екологічної катастрофи", де природа має тенденцію до перетворення на вороже людині оточення. [1, с. 4].

Не останню роль в прогнозах майбутньої долі людства відіграють есхатологічні погляди в багатьох протестантських деномінаціях і особливо в адвентизмі сьомого дня. Вивчення і детальний аналіз цих поглядів мають на меті розширення інформативного поля населення з приводу даного питання, критична оцінка цих поглядів і подолання соціального песимізму не тільки стосовно віруючих адвентистів, але і віруючих інших протестантських напрямів та атеїстично налаштованих людей.

Слід відзначити позитивні моменти адвентистської есхатології. Попри спроби вичислити дату другого пришествя навіть всередині конфесії (наприклад, спроба адвентистів "зустріти" Ісуса Христа в 1884 році), керівництво Церкви АСД сьогодні не підтримує такої практики. Офіційною для конфесії є точка зору, що люди так і не знатимуть точної дати, оскільки на те немає "Божої волі". В останніх теоретичних працях adeptів адвентизму пропагується врівноваженість життєвої позиції як світоглядного орієнтира віруючого християнина, що передбачає готовність в будь-який час до кінця земної історії, але без зайвого драматизування цього колапсу. Мало того, віри, що друге пришествя – це певний етап для людства, яке перейде в новий виток спіралі розвитку. Схожі оптимістичні погляди знаходимо в проповідях інших протестантських конфесій, зокрема баптистських, не кажучи вже про православних та римо-католицьких теологів.

Спільним моментом для усіх християнських доктрин, так як і для світських учень, виступає віра в вічні (загальнолюдські) цінності, які для

перетворення світу на досконалий, повинні з царини вічності, трансцендентного буття, перейти у сферу земного буття людини і світу. Активна роль, яку відводить Новий Заповіт людині, її творчому потенціалу, означає *можливість* перетворення світу або на світ екологічної катастрофи, або на досконалий і гармонійний [1, с. 8, 56].

Наукова новизна. Вперше подано класифікацію тенденцій розвитку екологічних проблем сучасності. Проаналізовано один з варіантів есхатологічної картини земної історії, поширений у сучасному світі. Виділено позитивні сторони есхатологічно-екологічних поглядів АСД. Висновки, зроблені у статті можуть використовуватися у подальшій розробці проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Водопьянов П. А., Крисаченко В. С. Великий день гнева: Экология и Эсхатология. – Мн: Университетское, 1993. – 282 с.
2. Жукалюк Н., Любащенко В. Истори церкви христиан Адвентистов седьмого дня в Украине. – К.: Джерело життя, 2003. – 320 с.
3. Паулин Д. Что говорит Библия о последнем времени: Пер. с англ. – Заокский: Источник жизни, 1999. – 224 с.
4. Уайт Е. Велика боротьба: Пер. з англ. – К.: Джерело життя, 1995. – 672 с.
5. Финли М. Пророчества исполняются: Пер. с англ. – Заокский: Источник жизни, 2005. – 288 с.

Завальнюк И. К. Эсхатологические интерпретации экологических взглядов доктрины АСД

В статье подано классификацию тенденций развития современных экологических проблем, проанализировано эсхатологическое учение АСД как один из возможных сценариев выхода из современной экологической

ситуации. Эволюция библейской эсхатологии рассматривается в рамках доктрины АСД. Подчеркивается роль ценностей эсхатологически-экологического учения АСД в контексте общечеловеческих ценностей

Zaval'nyuk I. K. Eschatological Interpretations of the SDA Ecological Doctrine

The article deals with the classification of the tendencies in modern ecological problems development, sda eschatological theory is analyzed as one of the possible ways out of the modern ecological situation. Evolution of the Bible eschatology is regarded within sda doctrine. Role of the values of the eschatological ecological theory in the context of the universal values is emphasized.